
Co ještě zůstává z mýtu-filozofa Jana Patočky

Co ještě zůstává z mýtu-filozofa Jana Patočky

Ze smrti filozofa - jediného, víc jich (moderní) Čechy neměly, i to je příznačné - roste mýtus. Po vzoru Sokratově, říkalo se právem pateticky, i profesor Jan Patočka obětoval pravdě to nejcennější. Skutečný bios filosofikos, pravý život filozofův. Po třiceti letech mýtus vybledá a zůstává... Ale - co vlastně zůstává?

Všichni Patočkovi žáci

Pražská Filozofická fakulta UK, začátek devadesátých let. Všichni byli tehdy žáky Jana Patočky. Učitelé, kteří se dotýkali mýtu-filozofa přímo na bytových seminářích náhle vystupovali na veřejnost s nárokem »dělat a učit filozofii« a předávat dál to, co od Patočky stihli nasát. A studenti, přitaženi legendárními Patočkovými texty o Negativním platonismu, Sokratovi, Aristotelovi, přivábeni k oboru, který sice nesliboval žádnou ekonomickou budoucnost, ale nabízel možnost nalezení moudré Pravdy (naivita v čiré formě).

Patočka byl všudypřítomný, jeho duch prolétával chodbami a učebnami (jen na koleje nemohl, tam už vládli jiní) otevíral dveře k antice a k Heideggerově a Husserlově fenomenologii, která právě pod jeho vlivem pohltila českou filozofii na dlouhé roky a dodnes ji z velké části pořád drží ve spárech. Kdo dnes o této osudové události ve společnosti ví? A koho zajímá, že české myšlení uvízlo v heideggerovské existenciální bažině, do níž ji přivedlo nadšení a zaujetí Patočkovo. Nebylo lepšího komentátora a znalce díla dvou H. než Jana Patočky, jen jeho podivuhodná kompilace obojího nestačila prorazit a najít si cestu do světa, jakkoliv si čeští filozofové namlouvali a namlouvají, že konečně máme světového autora. »I Patočka kdesi říká, že to hlavní ve filozofii dělají velké národy, zatímco údělem těch menších je psát k těmto velkým dílům komentáře,« připomíná Miroslav Petříček, jeden z těch, kteří jsou řazeni k Patočkovým žákům. A Patočka? Cožpak se z této představy nevymyká? Ne, také on je, přes veškerou vnitřní bohatost především komentátorem, upozorňuje na detaily celku, jenž tvořili jiní.

I Patočkovo nejslavnější a nejoriginálnější dílo Kacířské eseje o filosofii dějin přímo vyrůstá z Heideggerovy filozofie existence. Je to jeden z mnoha roubů na tomto mohutném stromě, roub velmi živý, ale pořád jen roub, který, podobně jako Heidegger, vidí nejsilnější inspiraci v oživení řecké původnosti, která jako živá voda věčně napájí prameny filozofického myšlení i politiky. I tady mýtusfilozof po třiceti letech naráží na dno mělkých vod české společnosti, ale možná je to jen dno běhu dějin, které zamířily jiným směrem, než se Patočkovi jevilo. Řecký étos neoslovuje, vypařil se, rozplynul. Vždyť v čem máme, v čem bychom ještě měli zůstat Řeky?

Polemos a český boj

»Duch polis je duch jednoty ve sporu, v boji... Polemos, je to společné. Polemos spojuje soupeřící strany, nejenže stojí nad nimi, nýbrž v něm jsou zajedno,« píše Patočka ve druhém Kacířském eseji Počátky dějin. Boj o společné je tím, co vytváří politické dění, společnost i dějiny. Herakleitovský luk a šíp, dvě části, které se vzájemně potřebují, aby mohlo dojít k výstřelu. Jeden bez druhého nejsou ničím, přestože či právě proto, že působí proti sobě. Rozumět světu, v němž vládne toto temné spojenectví, hledat jeho smysl - nic jiného Patočka nenabízí?

V českém prostředí zní takové věty jako výkřik do prázdna. Bojovné hledání společného je přesně to, co místním politikům moc nejde. Zničit, zadupat, znehodnotit názor druhého, vytvořit monopol na názor vlastní, to je »český boj«, ale přijmout, že duch jednoty, základ silného politického společenství, vychází právě z potřeby sporu, minimálně oponentury?

Common sense, říkají Angličané v nepatočkovské verzi téhož, smyslem sporu, politického boje je common, společné, které z českých politických debat rychle mizí, bylo-li kdy opravdu přítomno na začátku.

Patočkovo myšlení je tu zvukem z jiného světa, kde se mluví nesrozumitelnou řečí. Podobně zní i jeho výzvy k uchopení vlastní svobody jako jediné možnosti, jak se vyhnout ohlupující každodennosti nebo pohlcení démonem vášně. Cožpak je nám špatně v hypermarketových rájích, v krásných katedrálách konzumu. A jak vyslyšet volání filozofa na poušti, když smyslem a cílem veškerého snažení jsou právě bouřlivé líbanky s orgiastickým, které za všechny tak pěkně, i když nenápadně popsala Katka Neumannová: »Závodění si teď užívám.« (Gratulujeme!)

Otřesení v jiném čase

Pro Patočku je soustředění na každodennost útekem před životem, podlehnutí slastem jeho únosem. Skutečný život probíhá v souboji s obojím - zdárně proklíčkovat a vyhnout se nástrahám osobního úpadku, občas šlápnout tam i tady,

jistě, ale nikdy se nestat závislým, udržet se, neupadnout (do hříchu, do bláta, do odcizenosti, mimo sebe sama, do nepravosti).

V pátém Kacířském eseji se Patočka už v názvu ptá Je technická civilizace úpadková, a proč? Odpověď je zvláštní: »Možná, že celá otázka po úpadkové civilizaci je nesprávně položena. Civilizace o sobě neexistuje. Otázka je, zda dějinný člověk se chce ještě přiznávat k dějinám.« Otázka je to řečnická, protože i třicet let po Patočkově smrti je jasné, že přiznávání k dějinám nepatří k oblíbeným disciplínám, ať už míříme časově do minulosti (komunismus) či do budoucna (oteplování).

Není ale vážnější otázka, proč bychom to vůbec měli dělat? Nedáváme smysl životu dnes jinak? Žijeme »na konci dějin«, čas se hroutí do jediné dimenze mediální přítomnosti. Umíme být všude »při tom« a užít si to. Patočkovská výzva k odpovědnosti je přeslechnutelná možná právě proto, že už neodpovídá zkušenosti času, kterou prožíváme.

Otřesení, kteří vědí, o co běží, protože jsou otevřeni silám, jež hýbou světem se dnes zřejmě pohybují na radikálně jiné půdě, která je ještě kacířštější než Patočkovo vtažení filozofie jednotlivé existence do proudu dějin. A mýtus-filozof, který dal legalistické strategii (dodržujete své zákony!) českého protikomunistického disentu existenciální, ba dějinnou hloubku, zůstává ve společnosti už jenom jako milá vzpomínka, jejíž symbolickou hodnotu lze shrnout do jediného slova - oběť.

Vhodnější doba k novému čtení Patočkova filozofování se nedá najít. Konečně si to můžeme pořádně užít!